

Univerzitetska misao - časopis za nauku, kulturu i umjetnost [ISSN: 1451-3870]

Vol. 1, str. 1-12, 2021 god., web lokacija gde se nalazi rad: <http://um.uninp.edu.rs>

Tematska oblast u koju se svrstava rad: Društvene i humanističke nauke / podoblast: Pedagogija

Datum prijema rada: 22.06.2021.

Datum prihvatanja rada: 28.12.2021.

UDK: 37.091.12:005.963

doi: 10.5937/univmis2120001S

Originalan naučni rad

KLJUČNE KOMPETENCIJE NASTAVNIKA 21. VIJEKA

Marinko Savić

Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru

marinko.savic@uninp.edu.rs

Abstrakt

Rad škole, sa svim elementima koji taj rad podrazumijeva: vaspitno-obrazovni rezultati, školska klima, školska kultura, podsticaj učenika na razvoj, i ostalo, u najvećoj mjeri zavisi od nastavnog osoblja koje radi u školi. Nastavnik je, bez dileme, najvažniji faktor u radu škole. Drugim riječima, možemo imati idealne nastavne planove, besprijekorne udžbenike, optimalne uslove, bez stručnih i posvećenih nastavnika nema kvalitetne nastave, a tako ni valjanih rezultata vaspitno-obrazovnog rada. S druge strane, i loši nastavni planovi, udžbenici lošeg kvaliteta i skromni uslovi rada nisu ozbiljna prepreka stručnom i ambicioznom nastavniku da učenike vodi sigurnim putem u njegovom i vaspitnom i obrazovnom razvoju. Specifičnosti nastavnčkog rada je u tome što zahtijeva najveću moguću profesionalnost i stručnost, jer je odgovornost ogromna. Nastavnički rad je toliko složen da su greške u radu čak i neminovne, zbog čega ne treba ni zazirati od grešaka, ali ih nastavnik mora svesti na što manju mjeru i neprestano preispitivati svoje postupke, kako bi se učinjene greške na vrijeme ispravljale. Uspješan nastavnički rad zahtijeva poznavanje širokog spektra ljudskog saznanja (opšte i stručno obrazovanje), a pri tome zahtijeva i besprijekorne lične karakteristike. S druge strane, nastavnički rad, u svoj svojoj obimnosti, „trpi“ i potpunu nestručnost i površnost u radu, jer posljedice takvog rada obično nisu vidljive odmah nego znatno kasnije.

Rad se bavi definisanjem i obrazloženjem ključnih kompetencija nastavnika neophodnih za uspješno obavljanje vaspitno-obrazovne djelatnosti u skladu sa potrebama učenika i izazovima vremena u kome živimo i koje dolazi.

Ključne reči: opšte karakteristike i ključne kompetencije nastavnika, potrebe učenika, izazovi savremenog doba.

KEY COMPETENCES OF 21ST CENTURY TEACHERS

Abstrakt

The work of the school, with all the elements that this work implies: educational results, school climate, school culture, encouraging students to develop, etc., largely depends on the teaching staff working in the school. The teacher is, without a doubt, the most important factor in the work of the school. In other words, we can have ideal curricula, impeccable textbooks, optimal conditions, without professional and dedicated teachers there is no quality teaching, and thus no valid results of the educational work. On the other hand, poor curricula, poor quality textbooks and modest working conditions are not a serious obstacle for a professional and ambitious teacher to lead students in a safe way in his / her educational development. The specificity of teaching is that it requires the greatest possible professionalism and expertise,

because the responsibility is huge. Teacher work is so complex that mistakes in the work are inevitable, which is why one should not run away from the mistakes but must reduce them to a minimum and constantly review their actions in order to correct the mistakes. Successful teaching requires knowledge of a wide range of human knowledge (general and vocational education), and at the same time requires impeccable personal characteristics. On the other hand, the teaching work in all its scope, "suffers" as well as complete incompetence and superficiality in the work, because the consequences of such work are usually not visible immediately, but much later.

The paper deals with defining and explaining the key competencies of teachers necessary for the successful performance of educational activities in accordance with the needs of students and the challenges of the time in which we live and which is coming.

Key words: general characteristics and key competencies of teachers, student needs, challenges of the modern age.

UVOD

Predmet rada je sagledavanje ključnih kompetencija kao osnove za permanentnom stručnom usavršavanju nastavnika. Nastavnik je osnovni faktor kvaliteta rada škole. S tim u vezi, a imajući u vidu da je u strateškim dokumentima o vaspitanju i obrazovanju u regionu prihvaćen referentni evropski okvir koji čini osam ključnih kompetencija: jezičko-komunikacijske kompetencije na maternjem jeziku; jezičko-komunikacijske kompetencije na stranom jeziku; matematička pismenost i kompetencije u nauci i tehnologiji; digitalne kompetencije; kulturološko izražavanje; naučiti kako se uči; socijalne i građanske kompetencije; samoinicijativnost i preduzetništvo, postavlja se pitanje, da li je nastavni kadar dovoljno pripremljen za misiju koja mu je dodijeljena. Da bismo bili sigurni da imamo nastavni kadar koji, svojom osposobljenošću i ličnim karakteristikama, obezbjeđuje mogućnost ostvarenja vaspitno-obrazovnih ciljeva na evropskom nivou (ostvarenje ključnih kompetencija učenika), moramo imati saglasnost koje kompetencije treba da imaju prosvjetni radnici. Grupa eksperata iz Slovenije, prema Stanojloviću (2014), je predložila da profil savremenog nastavnika čine šire profesionalne kompetencije: efikasno podučavanje; opšte obrazovanje; upravljanje i komunikacija, provjeravanje i ocjenjivanje. U Srbiji su, po našem mišljenju, značajan doprinos u razumijevanju ključnih kompetencija dali Ivan Ivić, Ana Pešikan i Slobodanka Antić definišući inventar uloga nastavnika: nastavnička uloga (predavač, organizator nastave, partner u pedagoškoj komunikaciji, ekspert za svoju oblast); motivaciona uloga; uloga procjenjivača; saznavno-dijagnostička uloga; uloga regulatora socijalnih odnosa u odjeljenju kao grupi; uloga partnera u afektivnoj interakciji. Na našem prostoru, u definisanju poželjnog nastavnika, značajan trag su, između ostalih, ostavili Mile ilić i Slobodan Stanojlović. Prema Iliću, uspješnog nastavnika karakterišu sljedeća svojstva: povoljan sklop osobina; pedagoška ljubav prema djeci i mladima; profesionalni odnos prema radu; solidna opšta obrazovanost; opšta stručna obučenost; uže stručna osposobljenost (Ilić, 2010).

Mi smo se oprijedjeli da u ovom radu detaljnije analiziramo ključne kompetencije koje opisuje Slobodan Stanojlović, sa dopunom onih vrijednosti koje smo istraživanjem utvrdili kao neophodne.

Dakle, svrha rada je upućivanje i ukazivanje stručnoj javnosti na sljedeće neophodnosti: 1. da bi nastavnik razvijao ključne kompetencije kod učenika, neophodno je da i sam posjeduje te i širi okvir kompetencija; 2. jasno definisan okvir ključnih kompetencija nastavnika omogućava stručno usavršavanje na funkcionalnoj osnovi; 3. vaspitno-obrazovni rad je kompleksna i složena profesija, koja nosi veliku odgovornost i potrebu stalnog preispitivanja i usavršavanja.

OPŠTE KARAKTERISTIKE USPJEŠNIH NASTANIKA

Razlozi sve češćeg, evidentnog, nezadovoljstva javnosti radom nastavnika, su zbog toga što javnost sada (za razliku od prethodnog vremena) ima velika, jasna i precizna očekivanja. Ukoliko nastavnik ne zadovolji očekivanja javnosti, pada u nemilost i nepovjerenje koje mu dodatno otežava ostvarenje vaspitno-obrazovnih ciljeva. Nastavnici su pod strogom kritičkom prismotrom i roditelja i učenika. To je sa jedne strane dobro, jer nastavnika stalno drži na oprezu, a sa druge strane loše, jer podiže negativne tenzije u vidu nepovjerenja i preuveličavanje nekada beznačajnih grešaka i propusta u radu, što je često i stresno za nastavnika.

Nastavnik se razlikuje od predstavnika drugih profesija (od koga se očekuje uglavnom samo visoka stručnost u radu), po tome što, pored stručnih, mora da ima i odgovarajuće lične osobine. Tu se pojavljuje i najveći problem, jer ne postoji opšti koncenzus koje kompetencije i lične osobine mora da ima prosvjetni radnik. Zbog toga, umjesto da prosvjetnog radnika prepoznamo po njegovim ličnim i stručnim karakteristikama, ponašanju, manirima, mi sada imamo vrlo šaroliku strukturu nastavnog kadra. Čak se ni roditelji ni učenici, ali ni stručnjaci ne snalaze u odgovorima kakav prosvjetni radnik treba da bude. Jedan broj nastavnika smatra da treba da budu strogi, pravedni, nepopustljivi, autoritativni... drugi smatraju da je važno da budu duhoviti, zanimljivi, zabavni; treći smatraju da je važno da znaju dobro sadržaje svoga nastavnog predmeta, a da njegove navike i lične osobine nisu bitne za druge; četvrti...

Ilustrujući sliku prosvjetnog radnika, odnosno, u želji da pokažemo koje kompetencije, osobine i karakteristike treba, po našem mišljenju, da ima onaj ko radi sa učenicima, ukazaćemo na naša opredjeljenja koja nudimo kao primjer. U pedagoškoj literaturi se različito definišu kompetencije, razvrstavaju se prema nivoima (npr. četiri nivoa kompetencija nastavnika), ali, prema našem mišljenju, na način da to ima svrhu samo u teorijskom kontekstu. Vrlo je malo radova koji kompetencije nastavnika stavljaju u konkretan kontekst nastave. U ovom radu nećemo odvajati kompetencije u zasebnu cjelinu, govoriti o njima radi njih, nego ćemo nastojati nastavnika prikazati u njegovom radnom ambijentu. To u stvari predstavlja i prijedlog za standardizaciju osobina i kompetencija koja će omogućiti svakom prosvjetnom radniku da sagleda gdje se on nalazi u tim „standardima“ kako bi dobio i jasnu uputu koje su prioritetne oblasti koje mora da razvija kod sebe, odnosno, šta mu nedostaje. Standardizacijom osobina i kompetencija koje odlikuju prosvjetnog

radnika ¹, stvara se i opšti pritisak u dosljednosti poštovanja usvojenih standarda. Kao što se vidi, za nastavnički poziv su podjednako važne i osobine (ono što on jeste) i kompetencije (ono što zna, umije i može).

Na seminaru koji je autor realizovao u maju 2017. godine, za predstavnike preduzeća koji prihvataju učenike za obavljanje praktične nastave, urađena je vježba u kojoj su učesnici označili koje to osobine treba da posjeduju vaspitno-obrazovni radnici. Učesnici seminara (koji nisu prosvjetni radnici nego tehnolozi, inženjeri i uopšte stručnjaci u pojedinim strukama) su izdvojili sljedeće neophodne osobine: iskrenost, dosljednost, tolerantnost, strpljivost, empatičnost, stručnost, duhovitost, osjetljivost, dobronamjernost, upornost, povjerenje, radoznalost.

Iskrenost je važna zbog toga što je učenike nemoguće lagati i obmanjivati. Učenicima je veoma stalo da ne sumnjaju u nastavnika, odnosno, da imaju povjerenje u ono što govori, što radi.

Dosljednost – predstavlja neophodan preduslov uspješnog rada sa svakom grupom ljudi, a u školi naročito dolazi do izražaja. U uslovima dosljedne primjene pravila, npr. načina ophođenja, ocjenjivanja i sl. nastavniku nije potrebno posebno objašnjavati učenicima svoje postupke i razloge zašto je nešto uradio, jer to učenici i sami znaju.

Tolerantnost – imajući u vidu činjenicu da kod učenika nije završen psihofizički razvoj, da se učenici u školi primoravaju da borave i rade na način koji im često nije primjeren, onda naročito dolazi do izražaja važnost tolerancije. Tolerantnost podrazumijeva prihvatanje učenika onakvih kakvi su, a ne onakvih kakvi bismo mi željeli da budu.

Strpljivost – učenici se mnogo više razlikuju nego što su slični. Neki su elokventni, pričljivi, ali nisu samostalni u radu. Drugi se teško verbalno (ili pisanim putem) izražavaju, ali su odlični praktičari. Zbog ovih, i mnoštva drugih razlika među učenicima, nastavniku je veoma važno da bude strpljiv, da svi učenici dobiju dovoljno vremena, prostora, da svi imaju priliku, i slično.

Empatičnost je nešto što većina nastavnika smatra da posjeduje. Međutim, istina je da razvijenu empatičnost ima vrlo mali procenat nastavnika. To je zbog toga što se empatija vježba, svjesno razvija i ne dolazi sama po sebi. Empatičan je samo onaj nastavnik koji, pored toga šta govori, uzima u obzir i ko govori. Drugim riječima, nastavnik koji stvari posmatra dječijim očima, odnosno očima onoga sa kojim trenutno radi posjeduje empatiju.

Stručnost, iako ne predstavlja „klasičnu osobinu“ nastavnika, podrazumijeva besprekorno poznavanje sadržaja svoga nastavnog predmeta, ali da posjeduje i potrebno didaktičko-metodičko znanje.

Duhovitost se, na žalost, vrlo rijetko tretira kao važna osobina nastavnika. Međutim, humor, i uopšte duhovitost, predstavljaju moćno sredstvo postizanja vaspitno-obrazovnih ciljeva, jer na najproduktivniji način uvodi učenike u rad. Obilje je primjera koji to dokazuju. Ukoliko učenike zainteresujemo, ukoliko mu nastavu i

---

¹ U prethodnom tekstu se nedosljedno ponavljaju dva pojma koja imaju izvjesnu sinonimnost: osobina, i kompetencija. Pod osobinom podrazumijevamo svojstvo, karakteristiku, a pod kompetencijom podrazumijevamo osposobljenost za uspješno obavljanje nekog posla, odnosno sklop znanja, vještina i stavova koji su potrebni za uspješnost u profesiji.

rad, uz pomoć humora, učinimo zanimljivim, vaspitno-obrazovni ciljevi će sigurno biti dostignuti na visokom nivou. Zanimljivost nosi i efektnost, što predstavlja pozitivan utisak o radu i nakon završenog školskog rada (učenik i poslije časa ostaje pod utiskom nastavnog rada), a to će se sigurno dogoditi ako dugovitost stavimo u službu nastavnog rada.

Osjetljivost, je nešto što nosi i izvjesnu kontraverznost. Do ne toliko davnog vremena, pedagozi su nastavnike upućivali da ulaskom u učionicu ostave svoje emocije i „privatno“ iza vrata, a da u učionicu unesu samo profesionalni lik nastavnika. To se sada promijenilo. Sada se nastavnici upućuju da osjete emocije učenika, da prepoznaju probleme i poteškoće koje imaju, da ne kriju od učenika ni svoje emocije ni raspoloženja, da sa učenicima žive život u cjelini. Time se škola stavlja u relan životni kontekst.

Dobronamjernost je nešto što briše sve greške nastavnika u očima učenika. Nastavnički poziv je pun izazova, kompleksan, zahtjevan i nemoguće je izbjeći greške u radu. Međutim, ukoliko nastavnik kod učenika stekne povjerenje, da ono što radi, radi u uvjerenju da je to za njihovo dobro, da je posvećen učenicima, da su njegovi postupci iskreni, onda će učenici lako da oprostite i eventualne greške koje se dešavaju u radu.

Ne postoji rad koji omogućava vrhunske rezultate bez visokog stepena upornosti. To je naročito izraženo u nastavnom radu. Uporno traganje za najboljim rješenjima je i najbolji put za dobre rezultate. Upornost nije nešto što treba da samo odlikuje nastavnika, upornost je nešto što nastavnik treba da stalnim pritiskom razvija i kod učenika.

Povjerenje. U radu sa učenicima povjerenje ima čarobnu moć. Ništa ne može učenika da pokrene kao povjerenje drugih da on to može i da on treba. Nastavnik koji ne pokazuje povjerenje u učenike sa kojima radi je osuđen na mukotrpan rad sa malim rezultatima. Sa druge strane vješt nastavnik, pokazujući povjerenje u učenike, od njih dobija maksimum.

Radoznalost je neophodna u radu sa djecom, kako bismo je razvijali kod djece, ali da bismo uspješno tragali i za kvalitetnijim radom.

KOMPETENCIJE NASTAVNIKA

Kompetencije učenika predstavljaju stratešku orijentaciju vaspitno-obrazovnog sistema. Mnoge su studije napisane, teme realizovane u okviru naučnih skupova, vezane za učeničke kompetencije i to je postalo opšte poznato. Međutim, paradoks je da se vrlo malo govori o kompetencijama nastavnika. Paradoks je u tome što za one, koji razvijaju drugima kopetencije, ne znamo da li imaju neophodne kompetencije. Zbog toga se nameće pitanje mogu li nastavnici koji ne posjeduju odgovarajuće kompetencije, te kompetencije razvijati drugima (učenicima). Međutim, da bismo utvrdili da li nastavnici imaju (ili nemaju) kompetencije za vaspitno-obrazovni rad, prvo treba da utvrdimo koje kompetencije nastavnici obavezno moraju da imaju. Standardizacija neophodnih nastavničkih kompetencija ima višestruk efekat. Prvo, lako se uočavaju oni nastavnici koji ne ispunjavaju uslove za vaspitno-obrazovni rad. Drugo, nastavnici imaju jasnu orijentaciju i prioritete svoga ličnog kontinuiranog

stručnog usavršavanja. Zbog toga, u tekstu koji slijedi, govorićemo o nekim, po našem mišljenju, prioritetnim kompetencijama koje su neophodne svakom vaspitno-obrazovnom radniku.

U govoru o kompetencijama nastavnika, Stanojlović (2014), smatra da je neophodno navesti i principe za definisanje nastavničkih kompetencija.

Prvi princip, prema Stanojloviću, je usmjerenost nastavnika na kompetencije učenika. To znači, umjesto usmjerenosti na kognitivne procese koji vode isključivo reproduktivnom znanju, prioritet nastavnika treba da bude sticanje znanja, razvoj vještina i sposobnosti izgrađivanje stavova, vrijednosti neophodnih za život i rad u nastupajućem vremenu. Kao što je na početku rečeno, poželjan učenik više nije onaj učenik koji mirno, pokorno i bezuslovno sluša i izvršava dobijene zadatke. Sada se teži za učenikom koji je radoznao, koji sumnja, provjerava, istražuje, vrednuje. Zadatak škole više nije da učenicima „pređa“ znanja do kojih su došle aktuelne nauke, nego da učenika osposobi da otkriva, odvaja bitno od nebitnog, zaključuje, uočava uzročno-posljedične odnose, primjenjuje stečeno znanje i slično.

Drugi princip, prema istom autoru, je usmjerenost za osposobljavanje učenika za život u 21. vijeku. To podrazumijeva uvažavanje činjenice da se svijet mijenja velikom brzinom, da znanje zastarijeva, da izvori učenja postaju sasvim drugi od onih koji su bili dominantni u vrijeme kada su nastavnici pohađali školu i osposobljavali se za nastavnički poziv. Tu je neizbježno osposobljavanje za korišćenje savremene informacione tehnologije ali i:

- važnost cjeloživotnog učenja;
- saradnički i timski duh;
- prednost primjenjivim znanjima (prednost dubini u odnosu na širinu)
- podsticanje kritičkog odnosa, kreativnosti i inovativnosti učenika;
- stvaranje stimulativne klime u školi.

Treći princip je nova uloga nastavnika. Nastavnik više ne može da bude glavni izvor znanja i mjera istinitosti. Nova uloga nastavnika, prema Stanojloviću, podrazumijeva da nastavnik bude:

- „menadžer“ nastavnog procesa;
- „dizajner“ medija i prostora za učenje;
- „posrednik“ znanja i „instruktor aktivne nastave i učenja“.

U ovom radu smo izdvojili tri principa, što ne znači da time zaključujemo moguću listu principa određivanja kompetentnosti nastavnika, nego ističemo, prema našem mišljenju, prioritetne.

OPŠTE KOMPETENCIJE USPJEŠNIH NASTAVNIKA

U tekstu koji slijedi baziraćemo se na šest ključnih kompetencija koje izdvaja Stanojlović (2014), a mi ih interpretiramo na način kako smatramo da bi trebale biti shvaćene i prihvaćene, kao kompetencijski okvir.

1. Učiti učenike kako da uče

Kao što je već rečeno, paradigma škole, da učenicima „pređa“ potrebna znanja, u posljednje vrijeme se pretvorila u sasvim novu paradigmu: naučiti učenike da uče. Razlog tome je tolika brzina uvećavanja znanja, da je postao iluzoran cilj

učenike naučiti sve ono što im je potrebno. U uslovima u kojima nas zapljuskuju novi sadržaji, informacije, nove činjenice, neophodno je osposobiti učenike kako da se snađu u moru informacija koje se nalaze oko njih. Za to postoje razne metode unapređenja efikasnosti učenja koje nastavnici moraju da poznaju i osposobljavaju učenike da ih koriste. Npr. Robisonova tehnika: lagano upoznavanje sa cjelokupnom sadržajem učenja, izdvajanja najvažnijeg, ponavljanje i vježbanje, provjera i preslušavanje. Jedna od uspješne metode učenja može da bude i mapiranje, odnosno, koncipiranje informacija i činjenica, prema prioritetu i uzročno-posljedičnim odnosima u obliku mapa uma. Često spominjana tehnika učenja je i takozvana mnemotehnika, koja poboljšava pamćenje nedovoljno smislenih sadržaja.

2. Proaktivnost, intelektualna otvorenost

U intelektualnim krugovima je uvaženo mišljenje da se uspješni ljudi razlikuju od neuspješnih, po tome što uspješni tragaju za rješenjima, a neuspješni traže opravdanje i izgovore. Biti proaktivan znači u poteškoćama vidjeti šansu da se unaprijedi lični rad. Proaktivni nastavnici poteškoće ne doživljavaju kao prepreke, nego kao izazove. Najčešće ne traže uzroke poteškoća u drugima, nego u sebi, odnosno, gdje mogu da unaprijede svoj rad kako bi poteškoće nestale. Primjer: ukoliko nastavni čas prođe u nedisciplini, nezainteresovanost učenika i uopće neostvarenim očekivanim ishodima učenja, neki nastavnici će optužiti učenike da su nevaspitani, roditelje da su zapustili svoju djecu, školu da nije pružila potrebne uslove i podršku i slično, dok će proaktivni nastavnici razmišljati gdje su pogriješili u pripremanju nastave, šta treba da promijene da bi zainteresovali učenike i kako popraviti kvalitet nastavnog rada.

3. Sposobnost upravljanja vremenom

Kada se govori o kompetenciji koja podrazumijeva racionalno upravljanje vremenom, u prvi plan izlazi planiranje. Ne postoji organizovana ljudska djelatnost koju je moguće uspješno raditi, a da nije dobro isplanirana. To se naročito odnosi na vaspitno-obrazovni rad. Kao što je već više puta rečeno, rad nastavnika je toliko kompleksan, složen, odgovoran, suptilan, da samo oni nastavnici koji su osposobljeni da prepoznaju prioritete, i te prioritete stave u prvi plan svoga rada mogu očekivati visoke vaspitno-obrazovne rezultate. Pošto ćemo o planiranju detaljnije govoriti u poglavlju koje nije namijenjeno toj temi, ovdje ćemo samo reći da nastavnički poziv zahtijeva osposobljenost za više vrsta planiranja a svaka vrsta ima svoj smisao, značaj i metodologiju (vidi Planiranje nastave).

4. Osposobljenost za komunikaciju

Ako bismo izvršili ispitivanje na velikom uzorku ljudi koliko smatraju da su osposobljeni za komunikaciju, vjerujemo da bi većina ispitanika izjavila da su veoma osposobljeni za komunikaciju. Međutim, takve tvrdnje demantuje okruženje u kojem živimo, pa i nastavna praksa. Tačno je da su ljudi, radili oni u prosvjeti, ili se bavili nekim drugim zanimanjem, osposobljeni za govor i sporazumijevanje, ali samo mali broj ljudi se može smatrati kompetentnim za komunikaciju. Takvo je, na žalost, stanje i među prosvjetnim radnicima. Ako bismo posmatrali razgovor prosvjetnog radnika i osobe koja je iz neke druge profesije, lako bismo prepoznali ko je od njih prosvjetni radnik, odnosno, da je to ona osoba koja većinu vremena govori, objašnjava, dokazuje i slično. Komunikacijska kompetencija prije svega podrazumijeva i kulturu slušanja.

Mali je broj, i među elokventnim osobama, koji imaju dobro razvijenu kulturu slušanja, zbog toga što se to uči i vježba. Kultura slušanja podrazumijeva strpljenje da sagovornika saslušamo u cjelini, usmjerenost na ono što sagovornik govori, a ne na ono što mi očekujemo da će reći, empatiju i slično. Nastavnički rad je u najvećoj mjeri zasnovan na komunikaciji i katastrofalne su posljedice ukoliko nastavnici ne posjeduju komunikacijske kompetencije. Posljedice se ogledaju u tome da učenici ne dobiju priliku da se u potpunosti izraze, da ostaju neshvaćeni, da se javljaju nesporazumi, da jača nepovjerenje, da opada samopouzdanje i još mnogo toga. U nastavničkom radu je posebno važno empatijsko slušanje, odnosno, razumijevanje onoga ko govori. Za empatiju je važnije ko govori, nego šta govori, odnosno mogućnost da predmet govora gledamo očima sagovornika. Za nastavničku profesiju je neophodno da nastavnik govori jasno, precizno, sažeto, povezano, kao i da ima pravilan izgovor, tačnu dikciju, da stil govora prilagoditi uslovima i potrebama i sl.

5. Stručna saradnja i timski rad

U modernoj i uspješnoj školi više ne postoji solistički rad, odnosno, odnos nastavnika prema radu u kome smatra da ima svoje učenike i da je on jedini važan za njih. Uspješan nastavnički rad podrazumijeva multidisciplinarnost, odnosno uključivanje što većeg broja stručnjaka iz različitih oblasti u vaspitno-obrazovni proces. Čak je i organizacija školskog rada planirana tako da od nastavnika zahtijeva uključivanje i aktivan rad u različitim stručnim tijelima (stručni aktivni, razredna, odjeljska i nastavnička vijeća, razne komisije, razvojni timovi...). Za ukupan školski rad, ali i pojedinačne rezultate, od velike je važnosti kvalitetan timski rad. Međutim, za uspješan timski rad su potrebni određeni preduslovi: posvećenost zajedničkim ciljevima, međusobno uvažavanje, nesebičnost u pomoći i podršci, uvažavanje različitosti, spremnost na samopreispitivanje, iskrenost, otvorenost i slično.

6. Kompetentnost za cjeloživotno učenje

Učiti druge, a sam ne učiti, predstavlja nemoguću misiju. Nastavnički rad, upravo u svojoj osnovi, nosi učenje drugih. Je li to moguće ako sami ne učimo? Naročito u vrijeme brzih i intenzivnih promjena, u kome znanja brzo zastarijevaju, u kome se javljaju nove potrebe i mogućnosti, u kome se stalno revidiraju postojeće navike i pravila, neophodno je neprekidno raditi „na sebi“ i prilagođavati svoj rad aktuelnostima. To ne znači odbacivanje postojećeg i prihvatanje novog, nego znači stalno nadograđivanje ličnih znanja, sposobnosti i vještina. Za uspješno permanentno usavršavanje je potrebna osposobljenost za: prepoznavanje deficita u ličnom profesionalizmu, određivanju prioriteta u popunjavanju deficita, utvrđivanje efikasnih načina unapređenju ličnih kompetencija.

Pored opštih kompetencija, podrazumijeva se postojanje stručne kompetentnosti, koja se odnosi na poznavanje sadržaja učenja. Nju ne dovodimo u pitanje i neće biti posebno tretirana u ovom radu.

OPŠTI INDIKATORI KOMPETENTNOSTI

Slobodan Stanojlović (2014), se ne zadovoljava da govori samo o nastavničkim kompetencijama, nego ide dalje i uvodi pojam „opšti indikatori kompetentnosti“.

Indikatori su, u ustvari, pokazatelji da li nastavnik posjeduje neophodne kompetencije. Važni indikatori kompetentnosti su:

- da li nastavnik stalno kritički preispituje i samoanalizira praksu rada i nivo profesionalnog razvoja;

- postojili li svijest o neophodnosti cjeloživotnog učenja;

- da li nastavnik redovno prati aktuelnosti i inovacije u oblasti obrazovanja;

- kolika je spremnost nastavnika da saraduje sa kolegama i stručnim saradnicima u cilju rješavanja tipičnih teškoća i razmjene dobre prakse (umije da vodi konstruktivan razgovor o vlastitim profesionalnim greškama shvatajući ih kao prilike za učenje; cijeni dobronamjerne kritičke ocjene i spreman je da podrži profesionalan razvoj drugih...);

- unapređuje svoju kompetentnost za osposobljavanje “učenika kako da uče” itd.

U posebne indikatore može se smatrati da nastavnik:

- poznaje najvažnije faktore školskog uspjeha (u vezi sa učenicom...);

- posjeduje znanja o zakonitosti procesa učenja: znanja o kognitivnom razvoju, stilovima i strategijama uspješnog učenja...);

- poznaje osnovne elemente ključne kompetencije “znati kako učiti” (znanja, vještine...) koje treba razvijati kod učenika;

- posebnu pažnju posvećuje razvijanju kritičkog mišljenja tokom procesa nastave (učenici slobodno pitaju, iznose svoje mišljenje i ideje...) i izgradnji vještina koji su u funkciji primjene znanja;

- nastavu zasniva na strategijama koje podrazumijevaju učenje iz više izvora i korišćenje potencijala obje hemisfere mozga (multimedijalna nastava, mapiranje nastavnih sadržaja...);

- sa osposobljavanjem učenika „kako da uče“ otpočinje što ranije, i na taj način prevenira čest uzrok školskog neuspjeha;

- osposobljavanje učenika, kako da uče lakše i uspješnije, nastavnik zasniva na prethodnoj pedagoškoj dijagnostici (stilu učenja, itd.);

- pri vrijednovanju postignuća učenika, nastavnik uzima u obzir i način učenja (metode...) i tako ih priprema za „cjeloživotno učenje“.

Ako bismo pregledno izdvojili opšte osobine i opšte kompetencije uspješnih nastavnika, onda bismo to mogli uraditi kao u narednoj tabeli.

Tabela 1: Nastavnik

Ošte osobine	Opošte kompetencije
iskrenost, dosljednost, tolerantnost, strpljivost, empatičnost, stručnost, duhovitost, osjetljivost, dobronamjernost, upornost, povjerenje,	učiti učenike kako da uče; proaktivnost i intelektualna otvorenost; sposobnost upravljanja vremenom; komunikacijska kompetencija; stručna saradnja i timski rad; kompetentnost za cjeloživotno učenje

radoznalost

Na sličan način ličnost, poziciju, ulogu i funkciju nastavnika opisuje i Mile Ilić. Po njegovom mišljenju, uspješan je nastavnik koga karakterišu sljedeća svojstva:

1. Povoljan sklop osobina za nastavničku profesiju i sa izrazitim opštim intelektualnim sposobnostima, emocionalnom i socijalnom inteligencijom, komunikacijskim umjećima, moralno-humanističkom i multikulturalnom vrijednosnom orijentacijom i tolerancijom različitosti;

2. Pedagoška ljubav prema djeci i mladima i poštovanje njihove ličnosti, sposobnost empatisanja i podržavanja učenika sa preprekama u učenju, i učešću i svih ostalih;

3. Profesionalan odnos prema svom nastavničkom poslu i prema specifičnim radnim zadacima u inkluzivnoj nastavi i školi;

4. Solidna opšta obrazovanost, te usvojenost osnovnih vrijednosti;

5. Opšta stručna obučenost (elementarna psihološka, pedagoška, pedagoško-kreatološka, osnovna defektološka, inovativno-didaktička) i slično;

6. Uža stručna osposobljenost (stručna kompetentnost za izvođenje razredne ili predmetne nastave; metodičko-metodološka obučenost za pripremanje, izvođenje i vrednovanje nastave prožete inovativnim modelima i varijantama individualizovane i i interaktivne nastave). (M. Ilić, 2010, str. 82).

Kada govori o ličnosti nastavnika, posebno naglašavajući ulogu u inkluzivnoj nastavi, M. Ilić ističe emocionalnu zrelost i stabilnost, kao i motivacioni optimizam.

Na važnost uloga koje imaju nastavnici ukazuju I. Ivić, A. Pešikan i S. Antići (2001), utvrđujući uloge nastavnika u nastavnom procesu, kao i inventar uloga nastavnika koje se odnose na:

1. nastavnička uloga (nastavnik kao predavač; nastavnik kao organizator nastave; nastavnik kao partner u pedagoškoj komunikaciji; nastavnik kao stručnjak, ekspert za svoju oblast);

2. motivaciona uloga (motivisanje učenika za rad i održavanje tih interesovanja; nastavnik kao ličnost – model za profesionalnu identifikaciju);

3. uloga procjenjivača (ocjenjivanje u domenu znanja, ocjenjivanje ponašanja i ličnosti učenika);

4. saznajno – dijagnostička uloga;

5. uloga regulatora socijalnih odnosa u odjeljenju kao grupi i

6. uloga partnera u afektivnoj interakciji.

Kao što se vidi, pomenuti autori su nastojali obuhvatiti oblasti koje dotiče nastavnik u svome radu. Na prvom mjestu je „nastavnička uloga“, iako su i sve ostale nastavničke uloge jednako važne. Pod „nastavničkom ulogom“ autori podrazumijevaju:

1. Prenosjenje informacija i prezentovanje sadržaja: a) koristeći slikovne, simboličke i manipulativne materijale kao i osposobljavanje učenika da se koriste ovim materijalima; b) formulisanje problema, definisanje, opisivanje, pojašnjavanje, demonstriranje, uopštavanje, interpretiranje, klasifikovanje, upoređivanje, zaključivanje, povezivanje, izvođenje transformacija; v) ponavljanje, sumiranje, isticanje onoga što je važno.

2. Vođenje nastavnog procesa: primjenjujući odabrane nastavne tehnike, principe i metode rada; koristeći odabranu didaktičku i drugu aparaturu; pripremu i uvođenje u situaciju učenja; povezivanje sa drugim disciplinama; ukazivanje na moguće primjene strčenih znanja u životnim, praktičnim situacijama.

Kao nastavničku ulogu, autori su izdvojili i ulogu organizatora nastave, pod čim podrazumijevaju: postavljanje cilja časa, planiranje pogodnih sadržaja i potrebnih nastavnih sredstava i pomagala; planiranje pogodnih oblika i metoda nastavnog rada; planiranje optimalnog vremena za realizaciju postavljenog cilja.

U grupu „nastavničkih uloga“, autori projekta „Aktivno učenje“ su izdvojili i ulogu nastavnika „kao partnera u pedagoškoj komunikaciji“. Pod ovom ulogom autori podrazumijevaju sva pitanja, zahtjeve, zaduženja koja nastavnik koristi u cilju podsticanja stručne interakcije kojom se poboljšava učenikovo saznanje. Nastavnika kao partnera u pedagoškoj komunikaciji su predstavili u dvanaest grupa aktivnosti: 1. postavlja pitanja, zahtjeve, daje verbalne i neverbalne poruke i odgovore na njih; 2. daje mišljenja, sudove i podstiče učenike da daju svoja mišljenja, svoje sudove; 3. daje savjete kao reakciju na učenikove aktivnosti na času ili učenikova potraživanja; 4. podstiče interakciju nastavnik-učenik i interakciju između samih učenika; 5. pruža povratnu informaciju; 6. modeluje odjeljenske diskusije kao voditelj diskusije ili kao učesnik u diskusiji; 7. povezuje sadržaj učenja sa vanškolskim iskustvom; 8. prilagođava sadržaje učenja učenikovim mogućnostima razumijevanja, odgovarajući na pitanja, upućujući učenika u načine rada i istraživanja; 9. vodi učenike u rad na način da se ne boje grešaka, nego da su greške sastavni dio učenja; 10. osposobljava učenike za samostalnu procjenu svojih postignuća; 11. strukturira mišljenje učenika, precizira njihove spontane iskaze parafrazirajući i vraćajući ih da izdvoje bitno; 12. podstiče učenike na evaluaciju urađenog.

U posljednju grupu „nastavnikovih kompetencija“, kako ih je razvrstao Ivić sa saradnicima, spada „uloga nastavnika kao stručnjaka, eksperta za svoju oblast“. U prvom redu autori napominju da nastavnik kao fizičar, biolog, istoričar itd. je model kako se misli i istražuje u toj oblasti. Približava učenicima karakteristike sadržaja i načina dolaženja do činjenica iz svoje oblasti upoznavajući ih sa odgovarajućim tehnikama i strategijama intelektualnog rada. Dalje se ističe značaj nastavnika kao modela rada ka osamostaljivanju učenika u istraživanju i samostalnom dolaženju do informacija u datoj oblasti. Nastavnik, kao stručnjak, predstavlja i „banku informacija“, odnosno, izvor koji učenici koriste u saznavanju činjenica i sticanju znanja iz date oblasti.

Drugi set uloga, kako su ih izložili pomenuti autori, jesu „motivaciona uloga“.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Rad nastavnika je odgovorna društvena uloga koja podrazumijeva visoku profesionalnu stručnost i poželjan sklop osobina. Da bismo utvrdili poželjan lik prosvjetnog radnika moramo ustanoviti principe za definisanje nastavničkih kompetencija. Mi smo u ovom radu izdvojili tri principa, na osnovu kojih je definisan kompetencijski okvir sa naznačenim ključnim kompetencijama uspješnih nastavika. Da bismo bili u mogućnosti da funkcionalno preispitujemo svrsishodnost i

utemeljenost ključnih kompetencija ponuđen je i niz indikatora, pokazatelja da li nastavnik posjeduje neophodne kompetencije. Na kraju je zaključeno sa preciznim prikazom uspješnog nastavnika sa prikazom ključnih kompetencija i opštih karakteristika neophodnih na uspješan vaspitno-obrazovni rad u 21. vijeku.

LITERATURA

1. Ilić, M. (2010), Inkluzivna nastava, Filozofski fakultet Univerzitet u Istočnom Sarajevu
2. Savić, M. (2018), Pedagoške osnove kvalitetne škole, Visoka škola za kozmetologiju i estetiku Banjaluka
3. Stanojlović, S. (2014), Multimedijalna nastava i učenje, Grafomark d.o.o. Laktaši

RESUME

The vocation of a teacher is a responsible social role that implies a high professional expertise and a desirable set of traits. To determine the desired character of the educator we need to establish the principles for defining teacher competencies. In this paper, we have singled out three principles on the basis of which is defined the competence framework with indicated key competencies of successful teachers. To be able to functionally re-examine the purposefulness and validity of key competencies, we have offered a number of indicators whether the teacher has the necessary competencies. It's in the end concluded with an accurate presentation of a successful teacher and with an overview of both key competencies and general features necessary for successful educational work in the 21st century.